

Den vita rosen

FILMHANDLEDNING

Denna filmhandledning ingår i projektet "Levande historia"
och finns även publicerad i studiematerialet *Bilden av Förintelsen*.

Svenska Filminstitutet, Box 27126, 102 52 Stockholm. Telefon 08-665 11 00.

REGI Michael Verhoeven
PRODUKTION Sentana Filmproduktion Michael
Verhoeven GmbH i samarbete med
Hessischer Rundfunk,
CCC Filmkunst, Västtyskland 1982
PRODUCENT Joschi N Arpa
MANUS Michael Verhoeven, Mario Krebs
FOTO Alex de Roche
SCENOGRAFI Les Oelvedy
KOSTYM Stasi Kurz, John Fricke
KLIPPNING Barbara Hennings, Sabine Matula
LJUD Rainer Wiehr, Simon Buchner
ORIGINALMUSIK Konstantin Wecker

I ROLLERNA

SOPHIE SCHOLL Lena Stolze
HANS SCHOLL Wulf Kessler
ALEXANDER SCHMORELL Oliver Siebert
WILLI GRAF Ulrich Tukur
CHRISTOPH PROBST Werner Stocker
PROFESSOR HUBER Martin Benrath
TRAUTE LAFRENTZ Anja Kruse
GISELA SCHERTLING Mechthild Reinders
FRITZ HARTNAGEL Ulf-Jürgen Wagner
FALK HARNACK Peter Kortenbach
HERR SCHOLL Gerhard Friedrich
FRU SCHOLL Sabine Kretzschmar
WERNER SCHOLL Heinz Keller
INGE SCHOLL Susanne Seuffert
ELISABETH SCHOLL Christine Schwarz
NAZISTISK STUDENTLEDARE Hans-Jürgen Schatz
GAULEDARE PAUL GIESLER Reinhold K. Olszewski
DR. WÜST, REKTOR Werner Schnitzer

TEKNISKA UPPGIFTER

ORIGINALTITEL Die Weisse Rose
SPELTID 126 minuter
LÄNGD 3.439 meter (35 mm)
FORMAT Vidfilm (1:1,66)
LJUDSYSTEM Mono
CENSUR Tillåten från 11 år
ÖVERSÄTTNING Kristina Larsén
SVENSK PREMIÄR 25 november 1983

BIOGRAFDISTRIBUTION

Svenska Filminstitutet, Box 27126, 102 52 Stockholm
Telefon 08-665 11 00, Telefax 08-661 18 20

EVA WESTERGREN

Den vita rosen

FILMHANDLEDNING

1942 bildar syskonen Hans och Sophie Scholl tillsammans med några studentkamrater vid universitetet i München motståndgruppen Vita rosen. Under åtta månader sprider de flygblad till studenter, lärare och andra intellektuella där de avslöjar nazismens terror och uppmanar allmänheten att göra motstånd.

Den vita rosen berättar om rädslan, tvivlet och övertygelsen hos dessa unga studenter fram till det oundvikliga slutet då Gestapo kommer dem på spåren och de avrättas i februari 1943. Filmen väcker en diskussion om betydelsen av att öppet våga trotsa makten samtidigt som den aktualiserar den enskildes ansvar under ett politiskt förtryck.

Den vita rosen är en spelfilm baserad på verkliga personer och händelser. Efter att filmen premiärvisats i Tyskland inleddes i början av 1980-talet en diskussion som ledde till att domarna mot Vita rosens medlemmar i efterhand ogiltigförklarades.

Filmen har tyskt tal och är textad på svenska. Rekommenderas från åk 9.

FILMENS HANDLING

Filmen inleds med en textskylt som återger ett citat från ett av Vita rosens flygblad: "När en sådan upprorsvåg går genom landet, när det ligger i luften, när många deltar, då kan vi i en våldsam ansträngning kasta av oss detta system."

Därefter följer en serie autentiska stillbilder på de personer som en gång utgjorde Vita rosen. Infällda texter anger deras namn, ålder samt datum för deras avrättning: Willi Graf, 25 år, avrättad 12 oktober 1943; Kurt Huber, 49 år, avrättad 13 juli 1943; Christoph Probst, 23 år, avrättad 22 februari 1943; Alexander Schmorell, 25 år, avrättad 13 juli 1943; Hans Scholl, 24 år, avrättad 22 februari 1943; Sophie Scholl, 21 år, avrättad 22 februari 1943.

Den 9 maj 1942 kommer Sophie Scholl från hemstaden Ulm till München för att studera biologi och filosofi vid universitetet. Hon tas emot av sin bror Hans som tillsammans med flickvännen Traute Lafrenz möter henne på stationen. Det är Sophies födelsedag. Hon fyller 21 år.

Brodern Hans läser sedan en tid medicin vid universitetet i München där han kombinerar studierna med militärtjänst. Uniformerade nazistiska ungdomar bevakar kontinuerligt vad som sägs under föreläsningarna. För syskonen Scholl blir nazisternas förföljelser av oliktänkande påtaglig då de får veta att Gestapo gripit deras far sedan han uttryckt sig kritiskt om regimen.

Under en föreläsning får Sophie ta del av ett flygblad som skickas runt bland studenterna. Där uppmanas alla att reagera mot nazismen. Sophie upptäcker att hennes bror Hans och hans studiekamrater Alexander Schmorell och Willi Graf bildat en motståndsgrupp som ligger bakom flygbladet. I gruppen ingår också Christoph Probst som under veckorna gör militärtjänst i Innsbruck. Sophie kräver först att Hans ska dra sig ur verksamheten, särskilt med tanke på vad som skett med deras far. Efter att ha tänkt över saken beslutar hon sig istället för att själv delta i arbetet.

Sophie brinner för de möjligheter att protestera som Vita rosen ger men hennes fästman Fritz Hartnagel, som tjänstgör vid östfronten, är mer tveksam och har svårt att välja sida vilket skapar en konflikt mellan honom och Sophie.

Hans Scholl och Alexander Schmorell söker upp professor Kurt Huber, en av de lärare som undervisar på universitetet och som i sina filosofiföreläsningar ofta ifrågasatt nazismen. Utan att avslöja att de själva ligger bakom flygbladen försöker de få veta Hubers åsikt om protestaktionerna. Huber berättar att han inte kan se hur spridandet av flygblad i grunden skulle kunna förändra något.

Inom gruppen Vita rosen finns olika åsikter om hur man ska gå tillväga för att föra ut sitt budskap och vilka risker man ska ta. En avgörande fråga gäller om man bör tillgripa våld eller ej. Christoph Probst är den mest försiktige av medlemmarna i Vita rosen. Hans

hustru ska inom kort föda deras tredje barn och han är rädd för att utsätta sig själv och de andra i gruppen för onödiga risker.

I juli 1942 avreser Hans Scholl, Alexander Schmorell och Willi Graf för ett tre månader långt militärt uppdrag vid östfronten. Deras uppgift är att ta hand om sårade tyska soldater. Utbildade kirurger saknas och de tvingas utföra operationer som de ännu inte behärskar. Under en färd med en ambulanstransport blir de vittne till hur en grupp sovjetiska krigsfångar brutalt avrättas av tyska soldater. Sophie Scholl beordras under samma period göra krigstjänst i en ammunitionsfabrik.

Hans Scholl söker på nytt upp professor Kurt Huber. Denna gång berättar han öppet om gruppens verksamhet. Huber är fortfarande avvisande. Hans berättar att gruppen avser utvidga sin verksamhet genom att knyta kontakter med motståndsgrupper inom militären för att kunna göra väpnat motstånd. Efter viss diskussion går Huber med på att skaffa fram papper till flygbladen.

Vita rosen söker upp en ung man vid namn Falk Harnack, vars bror Arvid är en känd motståndsmän som nyligen häktats. Genom bröderna Harnack försöker Vita rosen skapa kontakt med en motståndsgrupp inom armén. Motståndsrörelsen växer sig allt starkare medan Gestapo ökar sina ansträngningar för att identifiera gruppen och stoppa dess verksamhet.

Hans Scholls flickvän Traute Lafrenz blir efter hand indragen i Vita rosens verksamhet liksom Gisela Schertling, som Sophie lärt känna under den tid då hon gjorde krigstjänst.

Medan de övriga medlemmarna i Vita rosen arbetar med att trycka flygblad deltar Gisela den 13 januari 1943 i en samling där universitetet i München firar sitt 470-årsjubileum. Tillställningen äger rum i universitetets aula. Paul Giesler högtidstalar i egenskap av ledare för Münchens lokala partidistrikt. Han säger att de kvinnliga studenterna borde föda barn åt Führern i stället för att slå dank på universitetet. Han ställer sitt manliga partifolk till förfogande för alla kvinnor som snabbt vill bli med barn. Studenterna reser sig i protest mot det förnedrande budskapet. När Gestapos säkerhetsvakter försöker ingripa startar ett uppror bland studenterna.

Framgången för Vita rosen gör att medlemmarna utsätter sig för allt större risker och Gestapo utfäster en belöning till den som kan ge sådan information att gruppen kan gripas. Gruppen har ett ansvar för att förse andra motståndsgrupper med trycksaker. Sophie Scholl fraktar flygblad i en väska som hon tar med sig ombord på tåget till

Ulm. Hans Scholls flickvän Traute fraktar på liknande sätt flygblad till Hamburg. Willi Graf transporterar en hel tryckpress ombord på tåget till Saarbrücken. Under dessa resor sker upprepade passkontroller och visitationer och ungdomarna är nära att avslöjas.

Den 3 februari 1943 meddelar radions nyhetssändningar att den tyska armén förlorat slaget om Stalingrad. Röda armén har besegrat de tyska trupperna. Nära trehundra tusen tyska soldater har stupat. Sophie oroar sig för vad som kan ha hänt pojkvännen Fritz. Krigets vansinne har fått den allmänna opinionen i gungning och gruppens aktioner blir djärvare. Hans Scholl och hans kamrater är nära att åka fast under en nattlig expedition då de målar slagord på universitetets fasad: "Frihet" och "Ner med Hitler". Professor Huber beslutar sig för att författa ett utkast till ett eget flygblad.

När Hans och Sophie Scholl den 18 februari 1943 delar ut flygblad på universitetet blir de upptäckta av en vaktmästare och grips av polisen. Vid polisens undersökning framkommer att Christoph Probst varit delaktig vid författandet av flygbladet. Vid en rättegång den 22 februari 1943 döms Hans och Sophie Scholl samt Christoph Probst till döden och de avrättas genom halshuggning samma dag. Under de följande månaderna grips och döms även Willi Graf och Alexander Schmorell samt professor Kurt Huber till döden och avrättas. I en avslutande text kommenteras domen mot Vita rosens medlemmar.

DOMEN MOT VITA ROSEN

Domen mot Vita rosens medlemmar formulerades av Roland Freisler, ordförande för akademien för tyskt rättsväsende och president för den tyska Folkdomstolen. Han kom resande från Berlin för att leda rättegången mot Vita rosens medlemmar. Ungdomarna hade fått sig tilldelade försvarsadvokater som inte lyfte ett finger till deras försvar. Domen, som kungjordes den 22 februari 1943, hade följande lydelse:

De åtalade har under pågående krig i flygblad uppmanat till sabotage av krigsmateriel och till störtande av vårt folks nationalsocialistiska livsform, spridit defaitistiska tankar och å det skamligaste skymfat vår Führer och därigenom gynnat rikets fiender och demoraliserat vår försvarsvilja.

De bestraffas därför med döden.

De har för alltid förlorat sin medborgerliga heder.

Domen var identisk även för de båda studenterna Willi Graf och Alexander Schmorell samt för läraren Kurt Huber då dessa dömdes och avrättades senare under året. Ytterligare åtta personer inom motståndsgruppens förgrening i Hamburg avrättades under de närmaste månaderna.

Traute Lafrenz och Gisela Schertling dömdes till ett års fängelse för att ha brustit i sin skyldighet att rapportera Vita rosens samhällsomstörtande verksamhet för myndigheterna. Också Falk Harnack dömdes för sin underlåtenhet att informera myndigheterna, men de unika omständigheterna som präglade hans fall ledde till att han frigavs. Brodern Arvid hade just avrättats för högförräderi på grund av omständigheter i vilka Falk Harnack ej hade del.

Då *Den vita rosen* hade premiär i Tyskland 1982 avslutades filmen med en textskylt utformad enligt följande:

Enligt Högsta Domstolen var domarna mot Vita rosen
giltiga och lagliga. De gäller än idag.

Denna textskylt orsakade en storm av invändningar, försök till förklaringar, korrigeringar och tillrättalägganden. Frågan blev föremål för officiella utfrågningar i medierna, i den allmänna debatten och i det tyska parlamentet.

I ett försök att bemöta de juridiska spetsfundigheterna som framkom i debatten beslutade filmregissören Michael Verhoeven och hans manusförfattare Mario Krebs att nyansera filmens avslutande kommentar. De valde denna gång att signera texten med sina namn. Texten är daterad 25 november 1982:

Enligt Högsta Domstolen var paragraferna enligt vilka Vita rosens motståndskämpar dömdes inte en del av nazismens terrorsystem utan gällande lag.

Enligt Högsta Domstolen hade Vita rosens motståndskämpar objektivt brutit mot denna då gällande lag.

Enligt Högsta Domstolen var den folkdomare, som dömde motståndskämpar som Vita rosen, bunden att följa då gällande lag.

Enligt Högsta Domstolen kan motståndskämpar som Vita rosen ändå inte sägas vara brottslingar om de i syfte att hjälpa sitt land bröt mot då gällande lag.

Enligt Högsta Domstolen kan dock en folkdomare, som efter korrekt förfarande ansåg en motståndskämpe överbevisad, icke på rättslig grund idag anklagas för att han ansett sig föranledd att döma denne till döden.

Ännu har ingen förbundsregering eller riksdag förmått sig att lagmässigt upphäva samtliga Folkdomstolens domar.

De politiska diskussionerna ledde efterhand fram till att den västtyska förbundsriksdagen i Bonn den 25 januari 1985 förklarade att samtliga domar som avkunnats av den nazistiska Folkdomstolen var ogiltiga. Detta föranledde att ytterligare en avslutande text fogades till filmen:

Efter kriget ställde inte Förbundsrepubliken Tyskland en enda nazidomare från Folkdomstolen till svars för de straff de hade utdömt. Tack vare denna film påbörjades diskussioner som ledde till att den Tyska Förbundsriksdagen den 25 januari 1985 förklarade alla domar som avkunnats av den så kallade Folkdomstolen som ogiltiga.

BAKGRUND TILL HÄNDELSERNA I FILMEN

Vita rosen var namnet på en grupp studenter i München som bekämpade nazismen genom att sprida flygblad med uppmaning till motstånd. Gruppen har efter kriget ofta beskrivits som religiösa svärnare som förde en utsiktslös kamp mot makten, en samling idealister som inte lyckades åstadkomma någon reell förändring i Tysklands politiska liv under kriget. Under sitt arbete med att förbereda filmen *Den vita rosen* kom regissören Michael Verhoeven genom egna efterforskningar fram till att gruppen hade en avsevärt större betydelse. Vita rosen hade kontakt med flera motståndsgupper och förde en medveten och välorganiserad kamp mot nazismen under hösten och vintern 1942–43.

Att detta inte framkommit tidigare beror enligt Verhoeven på att den tyska befolkningen efter andra världskriget gärna ville upprätthålla en bild av att allt motstånd mot nazismen var utsiktslöst och bestraffades med döden eller förvisning till koncentrationsläger. På detta sätt kunde gemene man rentvå den passiva hållning som de flesta tyskar intog under kriget. Verkligheten bakom Vita rosens verksamhet blir i ett sådant

perspektiv en obekväm sanning. Vita rosens kamp visar att ett organiserat motstånd inte bara var möjligt, utan även förekom. Samtidigt kan man anföra en annan ståndpunkt. Genom att kraftigt uppmärksamma Vita rosen och andra motståndsgrupper riskerar man att övervärdera och romantisera motståndet mot Hitlerregimen.

Vita rosens verksamhet påverkade stämningarna och attityderna bland studenterna vid universitetet. Detta märktes inte minst i samband med händelserna kring universitetets 470-årsfirande då det blev uppror bland studenterna sedan en hög ledare för det lokala partidistriktet i München, Paul Giesler, talat nedsättande om de kvinnliga studenterna. Det påstås att den nazistiska studentföreningens ledare fick ta emot stryk. Mötet upplöstes av ett polisuppåd. De studenter som deltagit i protesten släpptes dock utan repressalier. Några dagar senare hölls ett nytt möte där partidistriktets ledare återigen slungade ur sig vilda hotelser men där han också framförde en ursäkt för sitt förra tal.

Händelsen var ett av flera tecken på att nazistpartiet börjat tappa greppet om befolkningen. Propagandan kunde inte längre dölja att Tyskland var på väg att förlora kriget. Den 2 februari 1943 tvingades de tyska trupperna ge upp kampen om den sovjetiska staden Stalingrad. Det var ett nederlag med stark symbolverkan. Bilden av Hitler som en symbol för styrka och framgång började blekna.

Det nazistiska partiet inledde en propagandamässig motoffensiv. Den 18 februari 1943 höll propagandaminister Goebbels ett tal vid ett massmöte i Berlin. För första gången antydde han att Tysklands seger inte var given. Det som nu krävdes var "det totala kriget", där kampen mot fienden skulle genomsyra hela samhället. Varje tysk skulle vara beredd att offra sitt liv för Hitlers skull.

Det var på förmiddagen denna dag, den 18 februari 1943, som Hans och Sophie Scholl begav sig till universitetet för att dela ut vad som skulle bli Vita rosens sista flygblad. Texten på flygbladet berättade om nederlaget vid Stalingrad, om förföljelserna av meningsmotståndare och om förolämpningen av de kvinnliga studenterna vid universitetet. Då de släppte de sista flygbladen från översta våningen i trapphallen till universitetets huvudbyggnad ertappades de av en vaktmästare och fördes bort av Gestapo. Deras vän Christoph Probst arresterades dagen därpå. De döms till döden.

De skoningslösa straff som utmättes mot ungdomarna i Vita rosen speglar nazistregimens oro. Vita rosen hade med sina

protester utmanat den bild som nazisterna målat upp av sig själva och av sitt parti: en regim framburen av Tysklands ungdom. Vita rosens kraftiga och välformulerade kritik bidrog till att försvaga den nazistiska propagandan.

Det nazistiska partiet ville gärna framstå som någonting nytt, en generationsrevolt, och det nazistiska partiet lockade under 1930-talet stora skaror av unga väljare. När Hitler gripit makten upplöste han alla ungdomsföreningar och ersatte dem med ett system av nazistiska ungdomsorganisationer. Pojkarna samlades i Hitler-Jugend, flickorna i Bund Deutscher Mädel. Flera av de ledande i Vita rosen lockades först av Hitler-Jugend. Men de kom ganska snart att ifrågasätta den hårt styrda och kontrollerade verksamheten i den nazistiska ungdomsorganisationen. I sina flygblad försökte de sedan avslöja den officiella lögn som nazisterna spred ut.

Syskonen Scholl var övertygade kristna. De såg det som en moralisk plikt att inte tåga. De stod inte ut med tanken på att vanliga människor inte protesterade mot nazisternas övergrepp. Före avrättningen säger Sophie Scholl till sina föräldrar: "Vi har tagit på oss allt, allt. Det kommer att ge genklang."

MOTSTÅND ELLER ANPASSNING

I centrum för handlingen i filmen *Den vita rosen* står Sophie Scholl. Filmen inleds med hennes ankomst till München och slutar i det ögonblick hon avrättas. Fokuseringen på Sophie är ett viktigt dramatiskt grepp. När Sophie introduceras för broderns studiekamrater och livet vid universitetet blir även vi som åskådare på ett effektivt sätt orienterade i förutsättningarna för den fortsatta historien. Fokuseringen på Sophie ger också filmskaparna möjlighet att beskriva en utvecklingskurva hos en person som efter moget övervägande väljer att engagera sig i Vita rosens verksamhet.

Filmen skildrar inledningsvis Sophies gradvisa mognad innan hon beslutar sig för att själv delta i de protestaktioner som hennes bror och hans kamrater utför. När vi möter Sophie i början av filmen har hon ännu inte på allvar börjat ifrågasätta nazismen, utan är en vanlig student som ska börja sin första termin vid universitetet.

När Sophie kommer till universitetet och går på professor Hubers föreläsning öppnas en ny värld för henne. Hon ser hur Huber i sina filosofiska tal vågar trotsa och ifrågasätta nazismen. Hon möter också de andra studenternas positiva reaktioner på det han säger. När Sophie tar del av budskapet i flygbladen uppfylls hon

av möjligheten att själv göra motstånd.

Sophies ställningstagande kompliceras av att hennes pojkvän Fritz Hartnagel tjänstgör som militär vid östfronten. Fritz räds för att protestera blir till ett problem för Sophie. När hon försöker ställa honom mot väggen och frågar vems sida han står på säger Fritz: "Det är lönlöst att utmana nazisterna. Det gäller bara att övervintra." När Sophie talar om motstånd talar Fritz om att anpassa sig till krigets verklighet. Han menar att man är tvungen att kriga tills det är över.

Att våga ifrågasätta nazismen och argumentera mot regimens metoder krävde ett stort mod av Vita rosens medlemmar. Gång på gång får Sophie Scholl och hennes vänner erfara att de är jagade och att de agerar med sina liv som insats. Det politiska förtrycket som rådde i Tyskland under andra världskriget var starkt och genomsyrade hela samhället. Filmen visar att det i Tyskland ändå fanns ett starkt motstånd, särskilt bland unga intellektuella, mot de idéer som nazismen förde fram. Filmen poängterar att varje människa alltid har ett val: en möjlighet att ta ett personligt ansvar.

- Hur reagerar Sophie när hon förstår att hennes bror är en av dem som ligger bakom flygbladen? Vilken betydelse har det faktum att Hans och Sophies far arresterats sedan han uttalat sig negativt om Hitler? Hur reagerar de övriga medlemmarna i Vita rosen när Sophie säger att hon vill vara med? Vad gör Sophie för att bevisa för de övriga att hon ska få vara med?

- Försök komma ihåg några situationer där vi får se hur Sophies och Fritz åsikter kolliderar. Varför anser Fritz att det är meningslöst att protestera? Hur påverkar Fritz inställning Sophies känslor för honom? Kan man förstå Fritz synpunkter? Är rädslan för repressalier en tillräckligt stark ursäkt för att inte våga göra något?

VÅLD ELLER ICKEVÅLD

Inspirerade av sin universitetslärare, professor Kurt Huber, börjar Vita rosen undersöka hur de kan motarbeta nazismen utan att använda våld. Professor Huber tar i sina föreläsningar upp flera av nazisterna förbjudna ämnen. Han talar om den tyske filosofen von Leibniz antiauktoritära samhällssyn. Han uppmanar indirekt sina studenter att läsa en bok av Sigmund Freud som av "misstag" lämnats kvar i biblioteket. På ett överdrivet sätt ber han om ursäkt

för att han i förbifarten råkat hänvisa till den holländske filosofen Spinoza vars namn inte får nämnas på grund av att han var jude.

Inom Vita rosen diskuteras ständigt vilket som är det bästa sättet för att få människor att ta ställning mot nazismen och vilka metoder man bör använda. I gruppen speglas olika uppfattningar om hur motståndet ska gå till. Medan några av medlemmarna kräver absolut ickevåld vill andra utöka verksamheten med olika typer av sabotage. Frågan ställs till sist på sin spets: ska man möta motståndaren med våld eller ska man visa en högre moral och enbart utnyttja kraften i opinionsbildning?

Vita rosen protesterar genom att öppet trotsa makten. I sina flygblad ställer de frågor kring den enskildes ansvar under ett omvälvande politiskt förtryck: "Ingenting är ovärdigare för ett kulturfolk än att låta sig regeras utan motstånd av en ansvarslös härsarklick, hängiven dunkla drifter. Är det inte så, att varje ärlig tysk idag skäms för sin regering, och vem av oss anar det mått av skam, som skall komma över oss och våra barn, när en gång slöjan fallit från våra ögon och brott, som vida överträffar alla mått träder i dagen?" skriver Vita rosen i sitt första flygblad som Sophie Scholl tar del av när det skickas runt bland studenterna under en föreläsning på universitetet.

En person som tidigt formulerade sina tankar kring civil olydnad var den amerikanske författaren Henry David Thoreau. Redan 1849 publicerades hans skrift *Om civilt motstånd*. I protest mot slaveriet, förtrycket av indianerna och Förenta Staternas angrepp på Mexico vägrade han betala krigsskatt. Han ville att samhället skulle ingripa mot honom. Thoreau ansåg att det var den tysta massan som tiger och samtycker som bar den största skulden. Genom att ta sitt fängelsestraff ville han uppmana andra att våga bryta mot omoraliska lagar och beslut.

"Jag anser att vi bör vara människor först och undersåtar därefter. Det är inte lika önskvärt att visa respekt för lagen som för det rätta. Den enda skyldighet som jag har rätt att gå med på är att vid varje tillfälle göra det jag anser rätt.", skrev Thoreau.

Hans ord blev vägledare bland annat för Gandhi i hans ickevåldskampanj för självständighet i Indien, liksom för Martin Luther King och den svarta medborgarrättsrörelsen i USA på 1960-talet. Thoreaus tankar spelade också en viktig roll för fredsrörelsen under Vietnamkriget då många soldater deserterade och hamnade i fängelse hellre än att fortsätta ett i deras ögon omoraliskt och orättfärdigt krig.

- Beskriv de diskussioner som förs inom Vita rosen när det gäller protestaktionernas utformning. Varför sätter Christoph Probst och professor Kurt Huber absoluta gränser för vad de vill vara med om? Vilka motiv har de övriga för att vilja utöka gruppens aktioner?
- Diskutera vad Thoreaus ord kan betyda för oss i dag. I vilka situationer kan det vara rätt att göra motstånd mot lagar och förordningar som man upplever som orättvisa och kränkande? Hur kan man i konkret handling visa att man inte ställer upp på sådant som känns fel?

SE, FÖRSTÅ, AGERA

Den vita rosen innehåller flera scener som visar hur kunskapen och det fria ordet för nazisterna tycks utgöra en fara för samhället och hela nazismens existens. De föreläsningar som sker vid universitetet övervakas av uniformerade nazistiska ungdomar. Också allmänheten förväntas ange de vänner och arbetskamrater som uttrycker sig negativt om regimen eller sprider oönskade budskap. Kontrollen och censuren är omfattande.

Adolf Hitler hade tidigt klargjort sin syn på kunskap. I ett tal i München den 27 april 1923 deklarerade han: "Det som nu erfordras är en förändring av vårt uppfostringsväsen. Vi lider idag av ett övermått av bildning. Endast lärdomen uppskattas. Men de alltför kloka är handlingens fiender. Vad vi behöver är instinkt och vilja."

I nazitidens Tyskland krävdes mod för att säga sanningen men det krävdes också mod att våga se den. Att erövra en riktig bild av verkligheten innebär inte bara att ha en sann bild av det vi själva gör utan också att förstå våra egna handlingars samband med andra större sammanhang.

Den vita rosen handlar om en exceptionell tid, ändå är den med sina moraliska frågeställningar giltig också idag. Ungdomsåren är ofta den tid då vi som mest intensivt brottas med frågor om rätt och fel. Att ta ställning och följa sitt samvetes röst kan kännas viktigt även om det på kort sikt kan vara ofördelaktigt.

Under sitt militära uppdrag vid Östfronten blir Hans Scholl och Alexander Schmorell vittne till hur tyska soldater skoningslöst avrättar en grupp sovjetiska krigsfångar under förnedrande former. Denna händelse får en avgörande betydelse för deras fortsatta engagemang i gruppen.

Att viljemässigt blunda för vad man ser är en destruktiv handling som indirekt gör oss delaktiga i skeendet. Vi kanske anar att något

är fel men vill inte gräva i det. Vi vill inte veta sanningen eftersom det skulle tvinga oss att ta ställning. Men också beslutet att inte ta ställning, att inte agera, innebär ett val – ett ställningstagande.

En viktig del av det nazistiska programmet var att avpersonifiera judar och andra oliktankande. De betraktades som icke-människor vilket skulle göra det lättare att utföra bestraffningar på ett opersonligt och mer systematiskt sätt. Många av dem som tjänstgjorde för nazisterna har i efterhand förklarat att deras uppgifter var avskyvärda, men att de ändå gjorde sin plikt utan att låta sig påverkas av personliga känslor.

Även i Sverige och i många andra länder valde man att blunda för vad man såg hända i det framväxande Nazityskland. Genom olika administrativa åtgärder vägrades till exempel judar och andra flyktingar inresetillstånd i Sverige. Inte förrän 1941, när Tyskland stängde sina gränser, lättade den svenska regeringen på sina bestämmelser. Ändå avslogs ansökning om inresetillstånd även efter denna tidpunkt. Detta berodde på att enskilda tjänstemän på Socialstyrelsen, varav vissa var uttalat rasistiska eller nazistiska, fattat beslut i de enskilda flyktingfallen. Efter kriget granskades Socialstyrelsens beslut och man kom fram till att många av dem varit synnerligen olyckliga. Inga tjänstemän åtalades dock för de felaktiga beslut som fattats.

- I *Den vita rosen* skildras hur människor av olika anledning väljer att inte se vad som sker. Diskutera vad människor som Fritz, professor Hubers hustru och lärarna på skolan har för motiv för sina ställningstaganden.

- Hur skildras Hans och Alexanders upplevelser vid Östfronten? En av de soldater som bor på deras förläggning är med vid avrättningen av de sovjetiska soldaterna. På kvällen frågar de honom varför han deltog vid avrättningen. "Om inte jag gör det måste någon annan göra det", svarar han. Diskutera innebörden i detta svar. Hade soldaten något val? Vad hade hänt om han vägrat? Vad får denna händelse för betydelse för Hans och Alexanders fortsatta agerande.

DET SISTA FLYGBLADET

I verkligheten var det Alexander Schmorell som till en början ordnade de praktiska förutsättningarna för att framställa flygbladen. Han skaffade skrivmaskin, dupliceringsapparat, stenciler och

papper. En bekant till ungdomarna ställde en ateljélokal till förfogande. I denna ateljé framställdes under maj, juni och juli 1942 de fyra första flygbladen. Varje flygblad trycktes i ett par hundra exemplar. Flygbladen bar överskriften: "Vita rosens flygblad". Ingen vet med säkerhet varifrån gruppen tog namnet Vita rosen.

Då Hans Scholl och hans kamrater återvände från Östfronten i oktober 1942 utvidgades verksamheten. Fler dupliceringsmaskiner införskaffades och flygbladen trycktes i flera tusen exemplar och spreds till allt fler tyska städer. Flygbladens texter blir vid denna tid mer målinriktade och mer politiskt radikala. Det sista flygbladet skrevs sedan tyskarna förlorat slaget om Stalingrad. Medlemmarna av Vita rosen kände tydligt att tiden arbetade för dem och deras sak. De hyste starka förhoppningar om att Hitler skulle störtas.

I filmen antyds att det är professor Kurt Huber som skrivit det sista flygbladet. I bild visas hur han vid sin skrivmaskin formulerar flygbladets inledande stycke som avslutas med orden "Führer, vi tackar dig!" Då Hans Scholl grips efter att ha spridit detta flygblad ertappas han med ett utkast till ett ännu icke publicerat flygblad skrivet av Christoph Probst. Då professor Hubers inblandning vid denna tid ännu inte avslöjats dömdes och avrättades Hans och Sophie Scholl tillsammans med Christoph Probst.

I *Den vita rosen* förekommer endast lösryckta citat ur olika flygblad. Det kan därför vara av intresse att ta del av ett flygblad i dess helhet. I det sista flygbladet, som Hans och Sophie Scholl delade ut på morgonen den 18 februari 1943 på Münchens universitet, behandlas några av de politiska händelser som omnämns i filmen:

Kamrater!

Vårt folk står skakat inför Stalingradmännens undergång. Den före detta korpralen från förra världskriget har med sin geniala strategi meningslöst och ansvarslöst störtat trehundra tusen män i döden och fördärvet. Führer, vi tackar dig!

Det jäser i det tyska folket! Vill vi fortsätta att anförtro våra arméers öde åt en dilettant? Vill vi offra resten av våra tyska ungdomar för en partiklicks simplaste maktinstinkter? Aldrig mer! Uppgörelsens stund har kommit, den tyska ungdomens uppgörelse med det mest avskyvärda av tyrannvälden som vårt folk någonsin har utstått. I hela det tyska folkets namn återkräver vi härmed

av Adolf Hitlers stat den personliga friheten, tyskarnas dyrbaraste egendom, som han på det uslaste sätt bedragit oss på.

Vi har vuxit upp i en stat där varje fri meningsyttring brutalt har tystats ner. Hitler-Jugend, SA, SS har försökt uniformera oss, kullkasta oss, bedöva oss under den mest fruktbara bildningsperioden i våra liv. "Skolning i världs-åskådning" kallade man denna föraktliga metod att kväva det gryende självständiga tänkandet i ett töcken av tomma fraser. En Führerelit vars like i fråga om djävulskhet och inskränkthet inte tänkas kan, uppfostrar i ordensborgar sina blivande partipampar till gudlösa, skamlösa och samvetslösa utsugare och mördare, till blind stupid Führerlydnad. Vi "tankearbetare" vill gärna sätta en käpp i hjulet för detta nya härskarskikt. Frontsoldater trakasseras, som om de vore skolpojkar, av studentledare och Gauleiteraspiranter, och vissa Gauleiter förolämpar studenterna med kåta skämt. Tyska studentkor har vid Münchens universitet gett ett värdigt svar på besudlingen av deras heder, tyska studenter har försvarat sina kvinnliga kamrater och har gjort motstånd... Det är början till kampen för vårt fria självbestämmande, utan vilket kulturella värden inte kan skapas. Vi riktar vårt tack till de tappra kvinnliga och manliga kamrater som har föregått med lysande exempel!

För oss finns det bara en paroll: Bekämpa partiet! Ut ur partiorganisationerna, där man vill tvinga oss till fortsatt tystnad. Ut ur SS-ledarnas och partilakejernas hörsalar! För oss gäller det den sanna vetenskapen och den äkta åsiktsfriheten. Inga hotelser kan skrämja oss, inte ens hotet om att stänga våra universitet. För var och en av oss gäller det nu kampen om vår framtid, vår frihet och ära i ett samhälle, som är medvetet om sitt moraliska ansvar.

Frihet och ära! I tio långa år har Hitler och hans följeslagare tjatat sönder, slitit ut och förvanskat dessa båda härliga tyska ord på ett sätt som bara diletanter är i stånd till. Vad de anser om frihet och ära har de fått visa så det räcker under tio års förstörelse av all materiell och andlig frihet, av alla moraliska substanser hos det tyska folket. Detta fruktansvärda blodbad har öppnat ögonen till och med på den dummaste tysk, detta blodbad, som de i namn

av den tyska nationens frihet och ära har anställt och dagligen anställer på nytt överallt i Europa. Det tyska namnet förblir skändat för alltid om inte den tyska ungdomen äntligen reser sig för att hämnas och samtidigt sona, om den inte tillintetgör sina plågoandar och upprättar ett nytt Europa med en ny anda. Studenter! Det tyska folket ser på oss. Av oss väntar sig folket, att liksom den napoleonska terrorn bröts 1813, vi nu, 1943, ska bryta den nationalsocialistiska terrorn genom denna andas makt. Beresina och Stalingrad flammor upp i öster, de döda från Stalingrad besvärjer oss! "Friskt mod, mitt folk, si eldsignaler blänka!" Vårt folk gör uppbrott mot nationalsocialismen som underkuvat Europa och går tillitsfullt fram mot en ny frihet och ära!

- Vilka är Vita rosens anklagelser mot Hitler och nazismen i det sista flygbladet? Hur tolkar Vita rosen begreppen "frihet" och "ära"?
- Vilka nutida orättvisor och missförhållanden kräver att vi går samman och säger ifrån? Hur skulle en protest i form av ett flygblad kunna se ut idag?

MER ATT LÄSA

Manuskriptet till filmen *Den vita rosen* har publicerats i boken *Der Film Die Weisse Rose – Das Drehbuch* av Michael Verhoeven och Mario Krebs (von Loeper Verlag, Karlsruhe 1982). Samma författare har också sammanställt researchmaterialet till filmen i en bok kallad *Die Weisse Rose – Der Widerstand Münchner Studenten gegen Hitler. Informationen zum Film* (Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main 1982).

Inge Scholl, syster till Hans och Sophie Scholl, utgår från sina egna minnen och samtal med syskonen för att teckna ett porträtt av deras kamp och deras tidiga död i boken *Vita rosen* (Bokförlaget I. Olsson, Bromma 1974). I boken återges syskonens egna anteckningar och brev samt ett flertal av Vita rosens flygblad.

Hermann Vinkes porträtterar Sophie Scholl genom att på ett collageartat sätt sammanfoga berättelser, dokument, brev, vittnesmål och fotografier i boken *Sophie Scholls korta liv* (Alfabeta Förlaget Barrikaden, Stockholm 1984). Boken baseras framför allt på samtal med syskonen Inge och Elisabeth Scholl samt intervjuer

med ett flertal av Sophies vänner. I boken återges ett antal tidigare opublicerade brev som Sophie skrivit till sin pojkvän Fritz Hartnagel. Boken innehåller också "Det sista flygbladet" från den 18 februari 1943 som citeras i denna handledning.

Vita rosen – Ett ädelt förräderi av Richard Hanser (Nybloms Förlag, Stockholm 1984) är en fyllig dokumentärroman om Vita rosens kamp, baserad på intervjuer med bland andra Inge Scholl och Kurt Hubers hustru Clara.

Hanna Arendt analyserar den tysta oppositionen mot Hitler i sin bok *Den banala ondskan* (Bokförlaget Aldus, Stockholm 1964). Vita rosens verksamhet är i princip det enda exemplet där denna opposition blev synlig i offentligheten, menar Hanna Arendt.

Zygmunt Bauman berättar i boken *Auschwitz och det moderna samhället* (Daidalos, Göteborg 1989) om ondskan i det rationella samhället.

"Om inte jag gör det måste någon annan göra det", svarar i filmen den tyske soldaten som deltog under avrättningen av de ryska soldaterna. Denna inställning belyses inträngande i studien *Helt vanliga män – Reservpolisbataljon 101 och den slutliga lösningen i Polen* av Christopher R. Browning (Norstedts Förlag, Stockholm 1998).

Användbara tankar om moralfrågor och civil olydnad finns i ett flertal böcker: *Den nödvändiga olydnaden* av Maria Modig (Natur och Kultur, Stockholm 1987); *Vi kan ändra världen* av Harald Ofstad (Prisma, Stockholm 1987); och *Handbok i civil olydnad* av Per Hengren (Bonniers, Stockholm 1990). Henry David Thoreaus skrift *Om civilt motstånd* finns utgiven på svenska (Arkturus, Stockholm 1977).

Citatet från Adolf Hitlers tal i München den 27 april 1923 härrör från sammanställningen *Nazismen i dokument* av Stig Jonasson (Bokförlaget Prisma, Stockholm 1965). I boken finns ett särskilt kapitel kring nazisternas syn på uppfostran och propaganda.

Den 30 november 1993 publicerade Dagens Nyheter en 12-sidig bilaga om syskonen Scholl. Bilagan var från början tänkt som ett supplement till boken *Lyckad nedfrysning av herr Moro* (Gidlunds Bokförlag, Stockholm 1992) som Roy Andersson producerade på uppdrag av Stockholms läns landsting i syfte att öka intresset för vårdutbildningarna. Ett nytryck av bilagan distribuerades av Utbildningsradion inför en TV-visning av filmen *Den vita rosen* i SVT1 den 26 mars 1998.

Roy Andersson redogör för bakgrunden till Moro-kampanjen